
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341.1

**Н. М. Краус, к.е.н.,
Н. І. Василенко, магістр****ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТЕХНОПАРКІВ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД**

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування зарубіжних технопарків, досліджено причини неефективної діяльності вітчизняних наукових парків та запропоновано заходи щодо напрямів їх розвитку.

Ключові слова: технологічний парк, державна підтримка інноваційної діяльності, міжнародна економіка, напрями розвитку технопарків.

**Н. Н. Краус, к.э.н.,
Н. И. Василенко, магистр****ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТЕХНОПАРКОВ В ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ:
ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ**

Аннотация. В статье рассмотрены особенности функционирования зарубежных технопарков, исследованы причины неэффективной деятельности отечественных научных парков и предложены меры по направлениям их развития.

Ключевые слова: технологический парк, государственная поддержка инновационной деятельности, международная экономика, направления развития технопарков.

**N. M. Kraus, candidate of economic sciences,
N. I. Vasylenko, master****PROBLEMS OF INDUSTRIAL PARKS DEVELOPMENT IN THE INNOVATIVE ECONOMY:
DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE**

Abstract. The peculiarities of foreign industrial parks operation are considered in the article; the causes of inefficient functioning of domestic scientific parks are investigated, some measures as for their development trends are suggested.

Keywords: Industrial Park, the public support of innovation activity, international economy, trends of industrial parks development.

Актуальність теми дослідження. Надзвичайно актуальним для України завданням є створення свого єдиного, скоординованого інноваційного простору. Першочергове значення у цьому процесі належить формуванню організаційної структури, яка б функціонально об'єднувала всі стадії інноваційного процесу, організовувала, скеровувала, координувала і контролювала їхню діяльність [1, с. 47].

Постановка проблеми. У сьогоднішніх ринкових умовах господарювання та складній економічній ситуації більшість підприємств України зазнає краху, а розумовий потенціал перехоплюють закордонні інвестори. Питанням розвитку та стимулювання інноваційної діяльності в Україні приділяється мало уваги. Цим спричинена нежиттєздатність новостворених технопарків країни. У цей час, у сучасному світі, основою розвитку економіки різних країн є впровадження саме технічних парків, технополісів та бізнес-інкубаторів. Це зумовлює актуальність дослідження закордонного та вітчизняного досвіду розвитку технопарків, а також причин їх нежиттєздатності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку наукових парків в Україні та особливості їх функціонування у високорозвинених країнах досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці: Антонюк Л. А., Бондар Д., Воронов Д. Г., Клятін В. О., Павленко І. А., Ринейська Л. С., Хамчук В. П., Федоренко В. Г., Фукс А. Е, Чухно А. А. та інші. Так, Ринейська Л. С. піднімала питання механізмів, що використовуються для створення і розвитку технопарків, а Бондар Д. висвітлює тему принципів виживання технологічних структур. У своїх працях Хамчук В. П. висвіт-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

лив проблеми державних механізмів сприяння створенню та розвитку технологічних парків. Цього ж напрямку дослідження притримувався і Воронов Д. Г., який розглядав джерела фінансування інноваційних проектів. Але у їх працях не досліджувалася причина неефективної діяльності наукових парків України.

Постановка завдання. Дослідити особливості діяльності закордонних технопарків та технополісів; виявити основні недоліки в роботі вітчизняних технічних парків, а також висвітлити потенційні можливості і напрями їхнього розвитку в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Технопарк – це комплекс інфраструктурних об'єктів, головною метою якого є мотивування компаній і людей на створення інноваційних технологій та допомога у реалізації цих технологій. Технопарки є своєрідним мостом для трансферу технологій між науковою сферою та промисловістю. Девізом їх діяльності можуть бути слова Томаса Едісона: «Я не буду винаходити те, що не зможу продати!» [2, с. 25].

Японська модель наукових парків передбачає будівництво нових міст – технополісів, які концентрують на своїй території наукові центри для проведення відповідних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та промислової підприємства для виготовлення дослідних зразків новацій, їх доведення до промислової експлуатації та виробництво принципово нових товарів, робіт чи послуг. Термін «технополіс» з'явився у Японії, а в інших країнах використовуються синоніми: високотехнологічні центри, наукові та технологічні парки. Технополіси організуються для реалізації стратегії прориву у нові сфери діяльності на основі розвитку мережі регульованих центрів найвищого технологічного рівня [1, с. 64].

Такий науково-інноваційний процес вперше виник у головах фахівців ще після другої світової війни, коли у розвинених країнах світу все більшого розвитку набували новітні технології та інформаційні процеси.

Першим втіленням таких кардинальних ідей став найвідоміший нині технополіс «Силіконова долина», створений у 1949 році. До його складу входить декілька технопарків, бізнес-інкубаторів, технологічних інкубаторів. Силіконова долина займає територію майже 3 885 кв. км., на якій мешкає 2,5 млн. чоловік [3, с. 24]. Сьогодні у США нараховується близько 300 наукових і технологічних парків [4, с. 106]. Особливістю діяльності такого технополісу є:

- сприятливе розміщення усіх необхідних ланок процесу: провідний університет, що готує майбутні кадри і виступає генератором ідей;
- потужні технологічні корпорації, які мають хорошу базу для впровадження у життя новостворених ідей;
- можливість залучення коштів венчурних фондів;
- наявність потужних лабораторій та дослідних центрів із великим капіталом і ринком праці;
- децентралізація законодавства, що проявляється у можливостях кожного штату самостійно розробляти й ухвалювати нормативні і законодавчі акти відносно надання певних пільг та запровадження інших стимулюючих механізмів для розвитку технологічних парків [3, с. 23];
- підприємницька культура американців, їх ставлення до ризику, взаємодопомога та довіра. У скрутному становищі завжди допоможуть і зарахують це не як поразку, а як досвід. Окрім того, статус підприємця визначається кількістю об'єктів, і їх зростання свідчить про довіру до нього.

Професор Стенфордського університету Бартон Лі (Dr. Burton Lee) зробив перелік топ-помилочок, які зазвичай роблять «новоприбулі» підприємці (поради особливо корисні компаніям, які тільки-но відкривають свою справу):

- низьке розуміння важливості відносин у Силіконовій долині, репутації, яка будується на відносинах;
- недостатнє розуміння соціальних медіа як способу заводити і підтримувати «температуру» відносин;
- неповага до часу інших людей. Непідготовленість до зустрічей, особливо до зустрічей з інвесторами; ігнорування юридичних питань при захисті технологій компанії; погане знання англійської мови; брак допитливості та відкритості до нових підходів та ідей.

Ще один момент, який не можна ігнорувати, – це актуальність. У Силіконовій долині вже давно не вважають «гарячими» такі теми, як: виробництво, логістика, нанотехнології. Зараз актуальними швидше є geo&social сервіси, cloud computing, мобільні технології, big-data, open-source і video-сервіси. Тутешні компанії мають можливість першими дізнаватися про новинки, і практично девізом долини є слово «faster» - швидше виводити компанії на глобальний рівень, швидше

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

створювати робочі місця, швидше реалізовувати ідеї, при цьому не втрачаючи в якості й ефективності [5, с. 36].

Нині в Європі функціонує понад 260 науково-технологічних парків, але для них характерна певна термінологічна особливість: у Франції технологічні парки мають назву технополіси, у ФРН – інноваційні та технологічні центри, у Великій Британії та Нідерландах – наукові парки, у Бельгії – дослідницькі центри, що відображають специфіку та особливості регіональних утворень у конкретних країнах [4, с. 106].

Не менш популярним за технополіс «Силіконова долина» є науковий парк Великобританії «Кембридж», створений у 1973 році. На його території (62 га) розташовано близько 80 різноманітних компаній. Особливість даного парку – у його тісній взаємодії між великими корпораціями, так званими лідерами цього парку, та малими венчурними фірмами, які щойно вийшли на ринок. Для таких малих підприємств Кембридж виступає в ролі бізнес-інкубатора, що вирощує з них потужні компанії. Особливість цього процесу полягає у фінансуванні діяльності малих підприємств.

Основними джерелами фінансування у Великобританії є:

- банківські кредити та овердрафти;
- акціонерний капітал (малі та середні фірми можуть забезпечити фінансування із зовнішніх джерел реєстрацією на ринку при Лондонській фондовій біржі цінних паперів, що не котируються, з цього джерела залучаються зазвичай досить великі суми);
- венчурний капітал (венчурні капіталісти ретельно оцінюють комерційну життєздатність інвестиційних пропозицій, оскільки венчурний інвестор серйозно ризикує, вкладаючи кошти без будь-яких гарантій і впевненості в їх поверненні, він інвестує тільки тоді, коли бачить хороший потенціал зростання вартості вкладеного капіталу 40 або 50 % річних);
- партнерство з великою компанією;
- ініціативи наукового парку (наукові парки можуть активно брати участь у фінансуванні клієнтських фірм) [6, с. 64].

Окрім таких форм фінансування розвитку інноваційної діяльності британський уряд розробив систему заходів державної підтримки розвитку малих і середніх підприємств:

1. Програма гарантій по кредитах. Програма дозволяє комерційним банкам та іншим фінансовим інститутам позичати до 100 000 фунтів стерлінгів за умови, що Міністерство торгівлі і промисловості гарантує 70 % суми кредитору. Термін кредиту – від двох до семи років. З гарантованої суми позичальник повинен відраховувати Міністерству торгівлі та промисловості 2,5 % на рік.

2. Програма розширення бізнесу. Вона приваблює ризикове фінансування у ті проекти, які обіцяють високі прибутки, а також надаючи податкові пільги інвесторам в якості компенсації за ризик. Інвестор повинен утримувати акції малого підприємства протягом п'яти років, інакше втрачаються податкові пільги.

3. Програма заохочення грантами за досягнення малих фірм у галузі науки і техніки. Вона передбачає проведення у два етапи конкурсу інновацій малих підприємств з чисельністю зайнятих до 50 чоловік. Переможці першого етапу отримують від Міністерства торгівлі і промисловості грант, який покриває 75 % вартості проекту, але не перевищує 50 000 фунтів стерлінгів. Проекти відбираються за критеріями якості та новизни, важливості і потенційної комерційної користі для Великобританії, а також з урахуванням фінансових потреб конкурсанта.

Другий етап являє собою самостійний конкурс, який відкривається через 9 місяців після (і для переможців) першого етапу. Він націлений на фінансування другого року реалізації проекту і покриває 50 % вартості останнього, але не більше 100 000 фунтів стерлінгів.

4. Програма підтримки розробки нової продукції. Фірми з кількістю зайнятих до 500 чоловік можуть отримати грант, який покриває 30 % вартості проекту, але не перевищує 150 000 фунтів стерлінгів. Мінімальна вартість проекту повинна бути більшою від 50 000 фунтів стерлінгів, а терміни реалізації – в межах від 6-ти місяців до 3-х років. Крім того, проект повинен нести суттєві технологічні переваги у свою галузь [6, с. 65].

Одним із прикладів найбільш вдалого технологічного парку Німеччини є «Адлерсхоф» у Берліні. На території у 4,2 кв. км. розташовано 11 науково-дослідних інститутів, 6 інститутів Університету імені Гумбольдта й більше 800 компаній сучасних технологій та підприємницьких центрів. Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва повідомляє, що перевагою Берліну для інвесторів є: невисока вартість оренди приміщень; велика кількість науково-дослідних установ та університетів; низькі видатки на утримання персоналу; широкий вибір

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

кваліфікованих кадрів; низький податок на підприємницьку діяльність; добре розвинена інфраструктура та різноманітні можливості фінансування.

Економічну підтримку науково-технологічного парку Берлін-Адлерсхоф здійснює ТОВ «WISTA Менеджмент», основним завданням якого є популяризація економічного та технологічного співробітництва, розвиток інноваційних технологій, сприяння виходу підприємств, що працюють в Адлерсхофі, на місцевий, європейський та зовнішні ринки. Офіс пропонує доступ до щільної мережі технологічних парків та інноваційних підприємств, допомагає компаніям брати участь у торгових шоу, ярмарках та конференціях у Берліні та партнерських регіонах, залучає до співпраці висококваліфікованих, добре освічених професіоналів [7, с. 11].

Активну підтримку розвитку інноваційної діяльності здійснює уряд Німеччини. Зокрема, йдеться про програми розвитку інноваційної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, запровадження державної премії для малих і середніх підприємств, які здійснюють наукову діяльність щодо інновацій, підтримка науковців у розробці нових технологій тощо. Окрім того, уряд здійснює фінансову підтримку розвитку довгострокових і ризикованих досліджень. Така підтримка здійснюється за двома напрямками: фінансування з боку держави, що спонукає залучення до проектів приватних інвесторів, та фінансування з боку приватних інвесторів, яким за участь законодавство Німеччини передбачає пільги до 50 % [8, с. 6]. Технополіси у Японії фінансуються за рахунок місцевих податків та внесків корпорацій. Урядова підтримка їх здійснюється за рахунок податкових пільг, прискореної амортизації, субсидій та кредитів [1, с. 64].

Розуміючи темпи розвитку і важливість технопарків світу, Україна також намагається крокувати «в ногу з часом». На сьогодні в Україні зареєстровано 16 технологічних парків («Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агротехнопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ), із яких дійсно працюють 8 [9, с. 31]. Обсяг виробленої цими технопарками інноваційної продукції наближається до 100 млн. грн.

Діяльність українських технопарків спрямована на впровадження досягнень у галузі паливно-енергетичного комплексу, металургії, нетрадиційної та теплоенергетики, промислової екології, інформаційних та телекомунікаційних технологій, програмного забезпечення [1, с. 65].

Нинішня організаційно-функціональна система інноваційного підприємництва країни є недосконалою, складною, заплутаною і за всіма ознаками перебуває на стадії формування. Цілісний науково-дослідний процес і досі штучно поділений на три категорії (сектори): фундаментальну, відомчу, вузівську науку. Це породило паралелізм і ослаблення наукових досліджень [1, с. 52]. В Україні 75 % фундаментальних досліджень виконується в академічному секторі науки, по 13 % – у галузевому та вузівському секторах. Приблизно 74 % прикладних досліджень і розробок здійснюються у галузевих науково-дослідних і проектних інститутах, 10 % – в установах Національної Академії наук і лише 0,4 % – у вузівському секторі [1, с. 58].

Проаналізувавши діяльність закордонних технологічних парків, ми з'ясували, що всі вони функціонують більшою мірою за рахунок міцної державної підтримки у вигляді фінансування, надання пільг, створення програм підтримки та розвитку технопарків. Що ж до України, то на сьогодні нормативно-правова база є дуже суперечливою і слаборозвинутою. Закон України «Про наукові парки» щодо державної підтримки говорить лише про звільнення технічних парків від ввізного мита. Закони України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та «Про інноваційну діяльність» дещо розгорнутіше висвітлюють це питання, доповнюючи попереднє повним або частковим кредитуванням, наданням державних гарантій та майновим страхуванням реалізації інноваційних проектів. На жаль, такий плачевний стан законодавчої бази та державної підтримки спонукає існуючі технологічні парки зменшувати обсяги виготовлення і реалізації інноваційної продукції, а іноземні інвестори взагалі не мають бажання вкладати кошти у «нікуди» [10].

Але незважаючи на це, у рамках виконання інноваційних проектів технологічних парків з 2000 по 2010 рік обсяг реалізованої інноваційної продукції склав майже 13 млрд. грн. Динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції наведена на рисунку 1.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Рис. 1. Динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції за 2000–2010 роки [11, с. 325].

До основних причин нежиттєздатності вітчизняних технопарків відносяться нестабільність чинного законодавства, політична ситуації країни та неспроможність фінансування наукових парків з боку держави. Ці чинники тягнуть за собою недовіру інвесторів як закордонних, так і вітчизняних, слабкий попит на інноваційну продукцію на українських ринках та низьку вартість даної продукції, яку пропонують на світовому ринку.

На нашу думку, для усунення перелічених недоліків та для подальшого розвитку технологічних парків в Україні держава повинна активно допомагати у розвитку інноваційної діяльності шляхом:

- ліквідації паралелізму в державному управлінні наукою через утворення єдиного всеукраїнського органу, що має керувати науковими дослідженнями, розробками, впровадженням новацій і в цілому інноваційним підприємництвом;
- проведення інвентаризації наукового та інноваційного потенціалу країни;
- утворення нової організаційно-управлінської форми – науково-навчальних об'єднань;
- організації центрів колективного використання дефіцитного обладнання і матеріально-технічної бази для експериментальних робіт [1, с. 53];
- урядової підтримки у вигляді надання пільг, що сприяють оновленню виробництва та утворенню нових підприємств, надання пільг для венчурного капіталу та інвестицій у нові високотехнологічні підприємства;
- створення програм підтримки малого і середнього бізнесу у розвитку інновацій, надання пільг та забезпечення їх фінансування;
- розробки нових законодавчих актів в області інноваційної діяльності, посиляючись на багатий досвід закордонних країн.

Саме вищеперераховані ініційовані державою організаційні заходи здатні забезпечити реалізацію одного із пріоритетів економічного розвитку – впровадження інноваційної моделі економіки, основою якої має стати оптимальна організаційно-функціональна структура інноваційного підприємництва [1, с. 58].

Діяльність таких структур, крім сприяння розвитку високих і надвисоких технологій, має забезпечити стимулювання інноваційної активності інших підприємств, адже в Україні відсоток підприємств, які ведуть інноваційну діяльність, є надто низьким – усього 2 %. Для порівняння – у країнах ОЕСР частка інноваційно активних підприємств перебуває в межах від 25 % до 80 %. Крім того, технопаркові структури можуть і повинні стати «полюсами зростання» у подоланні уповільненого розвитку депресивних територій України.

Висновки. Дослідження функціонування найбільших технопарків високорозвинених країн дозволило зробити висновки, що такі науково-інноваційні системи є дуже ефективним механізмом розвитку інноваційної діяльності та економік країн у цілому. Створення технопаркових структур сприяє виходу країн на новий рівень розвитку, активізує приплив іноземних коштів та довіру інвесторів, а також мотивує малі підприємства до розвитку інновацій в організації.

Стан існуючих технопарків України значно гірший у порівнянні з найменшими технопарками США, Великобританії, не кажучи про таких гігантів, як «Силіконова долина» чи «Кембридж». Україна тільки починає робити перші кроки у створенні інноваційних технологій, тому будемо

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

сподіватися, що наш уряд докладе усіх зусиль для подолання цієї великої відстані між технопарками України та розвинених країн.

Література

1. Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України : монографія [Текст] / І. А. Павленко. – К. : КНЕУ, 2007. – 248 с.
2. Ринейська Л. С. Міжнародний досвід використання технопарків як ефективного механізму інноваційного розвитку економіки [Текст] / Л. С. Ринейська // Економічний простір. – 2011. – № 53. – С. 24-31.
3. Хамчук В. П. Технологічні парки як ефективний механізм інноваційного розвитку економіки [на прикладі США] [Текст] / В. П. Хамчук // Агроінком. – 2009. – № 9/12. – С. 23-26.
4. Фукс А. Є. Особливості розвитку технологічних парків в Україні [Текст] / А. Є. Фукс // Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2009 року). – Полтава : РВВ ПУСКУ. – 2009. – С. 105-108.
5. Бондар Д. Структурований хаос : як працює Кремнієва долина [Електронний ресурс] / Д. Бондар. – Режим доступу : www.management.com.ua
6. Воронов Д. Г. Источники финансирования технопарков (на примере научных парков Великобритании) [Електронний ресурс] / Д. Г. Воронов. – Режим доступу : <http://www.miiris.ru>
7. Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua>
8. Калятин В. О. Опыт Европы, США и Индии в сфере государственной поддержки инноваций [Текст] / В. О. Калятин, В. Б. Наумов, Т. С. Никифорова // Российский юридический журнал. – 2011. – № 1 (76). – С. 6.
9. Державне агентство України з питань науки, інновацій та інформатизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dknii.gov.ua
10. База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
11. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики: [ред. О. Г. Осауленко]. – К. : Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 567 с.

Bibliography

1. Pavlenko I. A. Innovatsiine pidpriemnytstvo u transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy : monohrafiia [Tekst] / I. A. Pavlenko. – K. : KNEU, 2007. – 248 s.
2. Ryneiska L. S. Mizhnarodnyi dosvid vykorystannia tekhnoparkiv yak efektyvnoho mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku ekonomiky [Tekst] / L. S. Ryneiska // Ekonomichniy prostir. – 2011. – № 53. – S. 24-31.
3. Khamchuk V. P. Tekhnolohichni parky yak efektyvnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky [na prykladi SShA] [Tekst] / V. P. Khamchuk // Ahroinkom. – 2009. – № 9/12. – S. 23-26.
4. Fuks A. Ye. Osoblyvosti rozvytku tekhnolohichnykh parkiv v Ukraini [Tekst] / A. Ye. Fuks // Ekonomichna bezpeka i problemy hospodarsko-politychnoi transformatsii sotsialno-ekonomichnykh system. Materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (15-16 travnia 2009 roku). – Poltava : RVV PUSKU. – 2009. – S. 105-108.
5. Bondar D. Strukturovaniya khaos: yak pratsiuie Kremniieva dolyna [Elektronnyi resurs] / D. Bondar. – Rezhym dostupu : www.management.com.ua
6. Voronov D. G. Istochniki finansirovaniya tekhnoparkov (na primere nauchnykh parkov Velikobritanii) [Elektronnyy resurs] / D. G. Voronov. – Rezhim dostupu : <http://www.miiris.ru>
7. Derzhavnyi komitet Ukrainy z pytan rehuliatornoj polityky ta pidpriemnytstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.dkrp.gov.ua>
8. Kalyatin V. O. Opyt Yevropy, SShA i Indii v sfere gosudarstvennoy podderzhki innovatsiy [Tekst] / V. O. Kalyatin, V. B. Naumov, T. S. Nikiforova // Rossiyskiy yuridicheskiy zhurnal. – 2011. – № 1 (76). – S. 6.
9. Derzhavne ahenstvo Ukrainy z pytan nauky, innovatsii ta informatyzatsii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : www.dknii.gov.ua
10. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
11. Statystychniy shchorichnyk Ukrainy za 2010 rik / Derzhavnyi komitet statystyky: [red. O. H. Osaulenko]. – K. : Derzhavne pidpriemstvo «Informatsiino-analitychne ahenstvo», 2010. – 567 s.

Надійшла 03.03.2012